

ANLAM ALANI İÇİNDE SABRI BİR TUTUM OLARAK YENİDEN DÜŞÜNMEK

Remziye EGE*

Öz

Bu makale, din eğitiminde dini kavramları ve tutumları kendi anlam alanı içerisinde anlamının önemine işaret etmeyi amaçlamaktadır. Makalede örnek olarak *sabr* tutumu ele alınmıştır. Kur'an bağlamında sabır ve sabrın anlam bağıını oluşturduğu düşünülen ilgili bazı tutum ve kavramların anlaşılmasına duyulan ihtiyaç ortaya konulmuştur. Sabrın öğretimine dair bir model, yaklaşım veya teknik önermek amacı olmayan makalede, sabrın bir tutum olarak kendi semantik alanı içerisinde anlaşılması üzerine çalışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Din Eğitimi, Ayet ve Hadislerle Çalışma, Sabır, Dini Tutum, Anlam Sahası, Anlam Bağı, Eyüp Peygamber.

Abstract

Rethinking *Sabr* as an Religious Attitude in its Semantics Field

This article aims to introduce the significance of understanding the religious concepts and religious attitudes in Religious Education in the context of their semantics fields. Focusing mainly on *sabr* this article examines the need for the understanding some concepts and attitudes making the thread of meanings for *sabr* in the context of the Qur'an. This article does not aim to suggest any approach, model or technique to teach *sabr*. It rather aims to study on understanding *sabr* as an attitude in its own semantics field.

Key Words: Religious Education, Studying to Verses and Hadiths, Sabr, Religious Attitude, Semantics Field, Thread of Meaning, Prophet Job.

---

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; remziyeege@gmail.com

Giriş

“Yaklaşık 6 ay önce eşimi aniden kaybettim. Öylesine sağlıklı bir insanın 15 dakikada solunumunun durup, iki gün solunum cihazına bağlı yaşadıkdan sonra ölüp gitmesi inanılır gibi değildi. Onu kaybetmeyi ne aklım ne de yüreğim kabul edebiliyordu. Babalarını deli seven iki kızım için de durum benimkinden farksızdı. Bu denli derin ve anlatılmaz acımda tek yapacağım şey her zaman ki gibi Allah’a sığınmaktı. Her zaman Allah’a dua etmiş ama o güne kadar da Kuran’ı okumamıştım. Ölüm ve ötesinin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için başvuracağım tek kaynağım Kuran’dı ve bende öyle yaptım.

Ölüm ve ötesini anlamanın yanında insanların bu dünyada neden bu kadar büyük acı ve kederlerle sınıandığını da anlamaya çalıştım. Anladığım kadarıyla insanlar ya bu dünyadaki günahlarının bedelini ödemek için, ya gelecekteki daha büyük acıların önüne geçilmesi için ya da Allah’ a daha fazla yaklaşmak için acı ve kederle sınıyorlardı. Peki, ben neden bu acıyı yaşıyordum. Eğer önceki günahlarımın bedelini ödemem içinse kızlarımın günahı neydi? Bu acı ile daha büyük bir acı mı engellenmişti yoksa Allah’a daha yakınlaşmıştık? Ya da bunlardan çok mu farklı bir neden?

Ben bu soruların cevabını bilmiyorum ve merakta ediyorum. Bu soruları bilim insanlarına sorsam onlardan da net bir cevap alabileceğimden çok emin değilim. (onların İslam bilgilerinden asla şüphem yok ama ben kendim, kendimle ilgili bir soruya cevap bulamıyorsam, bilimin insanları beni nerden bilsin ki). Bu acıyı neden yaşadığımı Allah’a sormam bir isyan mı? Ben öyle olduğunu çok düşünmüyorum. Çünkü benim bildiğim isyan kavramı karşı çıkmayı, kabul etmemeyi içerir. Ben bu soruyu sorarken asla Allah’a karşı çıkmak gibi bir düşünceyi aklımdan bile geçirmediğim. Benim tek derdim çektiğim acının nedenini öğrenmekti. Bunun içinde yaptığım her zaman ki gibi Allah’a sığınmaktı. Zaten bu sorunun cevabını da her şeyde olduğu gibi ondan başka hiç kimse bilemezdi. Allah’a sığınarak ondan yardım, af, merhamet dilemek ne kadar insani ise bilmediğim bir şeyi bana

öğretmesini istemek o kadar insani değil mi? “Bu büyük acıyı neden çekiyorum?” sorusu; isyan mı yoksa Allah’a sığınmak mı?”

Bu soru bir din eğitimcisi olarak bana sorulduğunda verdiğim ilk cevap elbette bunun bir isyan olmadığı olmuştur. O anda bunun bir isyan olmadığını söylememin altında yatan sebep, isyan kavramını inkâr manasında anlamamış olmam olabilir. Karşımdaki insanın Allah’a bu kadar yakınlaştığı bir anda yaygın ve yanlış bir biçimde *inkâr* anlamında anlaşılan bir isyan içerisinde olamayacağını da düşünmüş olabilirim. Daha sonra Kuranikerim’de Hz. Yakup’un evlatları ile ilgili üzüntülerin en derinini yaşarken “şikâyetinin” Allah’a olduğunu söylediği ayeti hatırladığımda neden böyle içsel bir tavır aldığımı daha iyi anladım: “(Yakup dedi ki) Ben hüznümü ve kederimi ancak Allah’a şikâyet ederim ve Allah tarafından sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim.” (Yûsuf, 12/86) Bunu anlamak için hikâyenin bütününe okumak¹ ve Yakup Peygamberi peygamber olma özelliğinden ziyade evladını çok seven bir baba olarak görmek gerekir. Bu ayet, Allah’tan vazgeçmeyen insanların her durumda bütün duygularını tüm içtenlikleriyle yine Allah’a yöneltmelerinin bir örneği olarak görülebilir. Çevresindeki insanlar Hz. Yakup’u kınıyorlar ve kederinden helak olacağını söyleyerek şaşkınlıklarını gizlemiyorlardı. Ama o, her zamanki gibi Allah’a sığınmayı tercih ederek insanlara yukarıdaki cevabı vermişti. Yukarıdaki alıntıya dönecek olursak, geçen altı ay içerisinde epeyce mesafe kat etmiş olan kişinin, olayı ilk yaşadığı anda başlayan kişisel manevi yolculuğunun ilk sinyallerini *isyan* gibi olumsuz bir yüklemle değerlendirmek insafsızlık olurdu. Peki, ona “ ‘Bu büyük acıyı neden çekiyorum?’ sorusu; isyan mı yoksa Allah’a sığınmak mı?” sorusunu sorduran neydi? Kendisi o halleri yaşarken şahitlik eden bazı insanların ona “aman Allah’a isyan etme, sabret” demeleriydi. Demek ki sabır ve isyan, zıt anlamlı iki tutum olarak aynı anlam çerçevesinde düşünülüyordu. Buradaki isyandan ne kastediliyordu? İnkâr etmek mi, kabullenmemek mi, kabullenmekte zorlanmak mı, zaten kabul ettiği şeyi anlamaya çalışmak mı? Kuranikerim’de sabır ile yan yana olup da ona zıt olarak kullanıldığı tespit edilen ayette isyan veya inkâr değil *ceza* kelimesi kullanılmaktadır: “(Kıyamet günü) insanların hepsi Allah’ın huzuruna çıkacaklar. Ve zayıflar büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: “Bizler sizlere uymuştuk. Şimdi siz, Allah’ın azabından en ufak bir şeyi bizden savabilir misiniz?” onlar da diyecekler ki: “Allah bizi hidayete erdirseydi, biz de size doğru yolu gösterirdik. Artık şimdi bizler sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü kaçacak yerimiz yoktur.” (İbrâhîm, 14/21) Görüldüğü gibi sabır

karşısında sızlanmak, feryat etmek, yakınmak, şikâyet etmek gibi anlaşılabilir olacak *ceza* kavramı gelmektedir. Bu kavram “insanı yönelmiş olduğu şeyden ya da hedefinden çeviren, uzaklaştıran ve onunla ilişkisini kes(mesine neden ol)an bir hüznün, keder ya da tasa” yı anlatır. (Râğıb el-İsfahani, 2007:324) Bu sayılanların isyan ve inkâr ile bir bağlantısı yoktur.

Yukarıdaki olayı yaşayan kişiyle bu konuyu çok konuştuk. Anlattığı şeyler *inkâr* olarak anlaşılan isyan değildi. Sonra ona “sabret” diyorlardı, ama nasıl sabredileceğini de söylemiyorlardı. Ona “sabret” diyenler olağanüstü durumlarla karşılaşan insanların bu durumlar karşısında takındığı tutumlar hakkında ne biliyorlardı ki? Ne kadar kolay kullanıyorlardı bu ifadeleri başkalarına karşı, kendileri aynı türden şeyler yaşadıklarında ne oluyordu acaba? Bu makaleyi yazmayabilirdim. Ama o zaman burada yazdıklarımı öncelikle kendisiyle paylaştığımda şifa bulduğunu söyleyen arkadaşşıma haksızlık olurdu. O sorduğu sorunun cevabını bulduğunu söylüyordu ama bunun biz din eğitimcileri için de bir anlamı olmalıydı. Bu süreç, Kur’an’da ifade edilen, sevilen ve yerilen tutum ve davranışları anlamak ve anlatmak konusunda çeşitli çalışmalara ihtiyacımız olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmış oldu. Nitekim Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü 3. sınıfta okuyan öğrencilerle *Ayet ve Hadislerle Çalışma Yöntemleri* dersi çerçevesinde gerçekleştirilen bir deneme bu ihtiyacın varlığını desteklemiş oldu. Söz konusu deneme öğrenciler ile örnek ders işlenişleri üzerinde çalışırken gerçekleştirildi. Bu çerçevede Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının aşağıdaki konuları incelendi:

6. Sınıf

Öğrenme alanı: *Kur’an ve Yorumu*

Ünite: *Kur’an-ı Kerim’in Ana Konuları*

Konu: *Kıssalar*

Alt başlık: *Sabır Örneği: Hz. Eyüp*

8. sınıf

Öğrenme alanı: *Hz. Muhammed*

Ünite: *Hz. Muhammed’in Hayatından Örnek Davranışlar*

Konu: *Hz. Muhammed Sabırlı ve Cesaretliydi*

Bu inceleme öğrencileri *sabır* konusunda yeni bir bakış açısı kazanma ihtiyacına sevk eden bir çalışmayla sonuçlandı. Bu çalışmanın örnekleri makalede yer almaktadır. Makalede sabır ile ilgili bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonra öğrencilerin çalışmalarından örnekler verilmiş ve son olarak Brendan Hyde'in *Weaving the threads of meaning: a characteristic of children's spirituality and its implications for religious education* makalesi (Hyde, 2008:235-245) üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde sabır ve ilgili kavram ve tutumların anlam bütünlüğü içerisinde anlaşılmasına yönelik bir kavramsal çerçeve çizilmiştir. Bu yolla bir tutum olarak sabrın daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir. Bu kavramsal çerçeve çizilirken Izutsu'nun *Kur'an'da Allah ve İnsan (God and Man in the Qur'an: Semantics of the Qur'anic Weltanschauung)* isimli eseri dikkate alınmıştır. Izutsu çalışmasını en genel ifadeyle Kur'an'da geçen kelimelerin Kur'anî bir dünya görüşü oluşturacak tarzda birbirleriyle ilişkilerini ortaya koyan "Kur'an Semantiği" (Izutsu, 2012:34) üzerine yapmıştır. Bu çalışma kavramsal bir sistemi işaret etmektedir: kavramları tek tek analiz ederken bunların bütün sistem içerisinde birbirleriyle olan çoklu ilişkilerini gözden kaçırmamak gerektiğini vurgulamaktadır. (Izutsu, 2012:35) Bu makalede bir semantik çalışması yürütülmemekle birlikte Izutsu'nun çalışmasından bazı ifadeler kullanılmıştır. Örneğin burada "odak kelime" (Izutsu, 2012:57) *sabır* olarak belirlenmiş, diğer ilgili "anahtar kelime"ler (Izutsu, 2012:34), sabır ile kavramsal bir anlam bütünlüğünde (Izutsu, 2012:59vd.) düşünülmesi gerektiği kanaatiyle ele alınmıştır. Dolayısıyla bu kavramsal çerçeve çalışması, anlamının bütünselliğini ortaya çıkarmak ve bunun önemine işaret etmek üzere yapılmıştır.

Sabır

Sabır, daha çok üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi olarak anlaşılmaktadır. Ahlak terimi olarak ise, "üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet" (Çağrı, 2008:337) olarak açıklanmaktadır. Burada Kur'an'da geçen kavramları açıklayan *Müfredât*'ın sabır maddesi (Râğıb el-İsfahani, 2007:839-841) esas alınarak bazı açıklamalar yapılmıştır. Sabır, *nefsi, aklın ve şeriatın gerektirdiği şekilde, ya da bu ikisinin*

nefsin kendisinden alıkonmasını gerektirdiği şeylerden hapsedip alıkoymak, tutmak veya menetmek anlamında kullanılmıştır. Nefsin hapsedilip alıkonması bir musibet sebebiyle olabildiği gibi, bir savaş durumunda, bir talihsizlik veya felaketle karşılaşılması durumunda veya konuşmaktan kendini alıkoyma durumunda ortaya çıkar. Kur'an'da bunların hepsi sabır olarak ifade edilmiştir. (Bakara, 2/177; Hac, 22/35; Ahzâb, 33/35; Âl-i İmran, 3/200; Meryem, 19/65; Furkan, 25/75; Yûsuf, 12/18; Şûra, 42/33; Tûr, 52/48)

Kur'an'da pek çok ayette sabır ifadesi geçmektedir. Bunlar arasında ısrarla sabırlı olunmasının tavsiye edildiği ayetlerin yanı sıra, neye karşı sabırlı olunmasını açıklayan ayetler de vardır. “And olsun biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele” (Bakara, 2/155) ayetinde nelere karşı sabır gösterilmesi beklendiği ve ayrıca sabretmenin bir deneme konusu olduğu belirtilmiştir. Genel olarak, bela ve musibetlere dayanma ve dinin emir ve yasaklarına uyma konusunda sabır tavsiye edilmiştir. Allah'tan yardım dilemenin hemen yanında zikredilen “sabredin” ifadeleri de bulunmaktadır. Ayrıca sabretmenin de “Allah'ın yardımıyla” gerçekleşecek olması vurgulanmaktadır. Sabrın “azim ve kararlılık göstermeye değer bir şey” (Lokman, 31/17) olduğu da ifade edilmiştir. Başına gelenlere sabrettiği için Hz. Eyyub “...Doğrusu, biz onu sabırlı bulmuştuk. O ne iyi kuldu; daima Allah'a yönelirdi” (Sad, 38/44) denilerek övülmüştür. Bütün bunlardan anlaşıldığına göre sabır, inanan insanın Allah ile olan iletişimde önemli bir değerdir. Çünkü “Allah sabredenlerle beraberdir”. (Bakara, 2/153) “Sabret! Allah iyi davrananların ücretini zayi etmez” (Hûd, 11/115) ayetiyle sabrın Allah katında sevilen bir tutum olduğunu, “Sonra, (sarp geçidi aşmak) inanıp birbirlerine dayanıklı olmayı öğütleyen ve birbirine merhametli olmayı salık verenlerden olmaktır.” (Beled, 90/10) ayetiyle de sabrın zor bir işin üstesinden gelmek olduğunu anlamak mümkündür.

Bununla beraber bu makalede kendisi odak kelime olarak alınan *sabır*, oruç tutmak anlamında kullanılan bir Kur'an kelimesi olan *savmın* anlam sahası içerisinde bir anahtar kelime olarak ortaya çıkmaktadır. (Gözeler, 2005:94) Taberî, Bakara Suresi 45 ve 153. ayetlerde geçen “sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin” ifadesinde sabır ile orucun kastedildiğini belirtmiştir. Bu durumda sabrın *savm* ile kavramsal bir bağa sahip olduğu söylenebilir. Nitekim “Sabır ayında ve her ayda üç gün oruç tutmak, göğüsteki kini,

düşmanlığı ve vesveseleri giderir” buyurduğu rivayet edilen Hz. Peygamber Ramazan’ı “oruç ayı” ilan etmiştir. (Hadislerle İslam 3, 2013: 208).

Kur’an’a bakıldığında pek çok sabır örneği görmek mümkündür. Örneğin, Kehf suresinde uzun uzun Hz. Musa ile Hızır hikâyesi anlatılmaktadır. Bu hikâyeye göre Hz. Musa *sabırsız* davranışlarda bulunmuştur. Yol arkadaşlığı bu davranışları sebebiyle sona ermiştir. Hızır Hz. Musa’ya “Gerçekten sen, benimle birlikte olma sabrını göstermeye güç yetiremezsin. Özünü kavramaya kuşatıcı olmadığın şeye nasıl sabredebilirsin?” (Kehf, 18/67-68) dediği halde, Hz. Musa “İnşallah beni sabreden biri olarak bulacaksın. Hiçbir işte sana karşı gelmeyeceğim” (Kehf, 18/69) diye karşılık vermişti. Ancak yolculuğun sonunda, Hz. Musa’nın “özünü kavramaya kuşatıcı olmadığı” şeylerden dolayı takındığı tavır ve tutumlar, onun “üzerinde sabır göstermeye güç yetiremeyeceği” yorumlarla karşı karşıya getirmiştir. Bu yorumlar “Allah’ın rahmeti”ni açıklayan, ama Hz. Musa’nın bunu duyana kadar hiç de öyle düşünmediği şeylere ait yorumlar olmuştur. Peki, Hz. Musa ne yapmıştır da sabırsızlık sergilediği söylenmiştir? Allah’a isyan mı etmiştir, yoksa gördüğü şeyler karşısında insani tepkiler mi vermiştir? O’nun rahmetiyle ve hikmetiyle ilgili olarak bilgisizliğinden kaynaklı ve insani duygularının ortaya çıkardığı eylemlerle o anda ne olup bittiğini anlamaya mı çalışmıştır? Hz. Musa’nın sabretmeyip de ne yaptığı ve bunun Allah tarafından nasıl karşılandığı düşünmeye değer konulardır. Gündelik hayatta yaşadığı olumsuzluklarla başa çıkmaya çalışan inanan insanların anlama çabalarında onları bilinen anlamıyla iman çerçevesinin dışına iten yorumlardan uzak kalabilmek için bu hikâyeyi yukarıdaki sorular çerçevesinde yeniden okumak gerekir.

Sabır ile ilgili pek çok hadis vardır. “Hz. Peygamber bir kabrin başında ağlayan bir kadına rastladı ve ‘Allah’tan kork ve sabret.’ buyurdu. Kadın, ‘Git başımdan, başıma gelen musibeti sen yaşamadın!’ diye cevap verdi. Hz. Peygamber’i tanııyordu. Kendisine, onun Hz. Peygamber olduğu söylendi. Bunun üzerine kadın Hz. Peygamber’in kapısına gitti. Orada kapıcılarla da karşılaşmadı. ‘Seni tanııyordum.’ dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, ‘Sabır ancak (musibetin) ilk vurduğu andadır.’ buyurdu.” (Hadislerle İslam 3, 2013: 205). Bu hadisi anlamak için Hz. Peygamber’in hayatını ve hayatı boyunca karşılaştığı acı veren durumları düşünmek gerekir. Peygamberlik vazifesi sırasında yaşadığı eziyetler bir tarafa bir baba olarak kızı Hz. Fâtıma hariç bütün evlatlarının vefatlarını yaşamış olması ve kalbinde hüznün en derinini yaşarken dilinden Allah’ı en güzel şekilde anmaktan hiç geri dur-

maması, sabrı nasıl anladığını ve yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir. Hz. Peygamber “Güçlü kimse, insanları güreşte yenen değil, bilakis öfke anında kendisine hâkim olandır.” (Hadislerle İslam 3, 2013: 205). buyurarak insanları sabra davet etmiştir. “İman nedir?” sorusuna “Sabırlı ve hoşgörülü olmak” (Hadislerle İslam 3, 2013: 207). diyerek cevap vermiş ve sabır “imanın yarısı” (Hadislerle İslam 3, 2013: 205). sayılmıştır. “...sabır bir ışıktır...” (Hadislerle İslam 3, 2013: 207). buyurarak sabredenlerin asla karanlıkta kalmayacaklarını ifade etmiştir. Hz. Peygamberin sahabilere “Ey İnsanlar, düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin ve Allah’tan afiyet isteyin. Eğer onlarla karşılaşırsanız sabredin...” (Hadislerle İslam 3, 2013: 209). buyurmuş olması, sabrın o dönemdeki en özel durumlardan biri olan savaşta sabretmenin anlamını ortaya koymak bakımından önemlidir. Zira düşmanla istemeden de olsa karşı karşıya gelindiğinde fiziksel şartların zorluğunun yanı sıra, en çok hissedilen duygu korku, güvensizlik ve umut yoksunluğu idi. Böyle durumlarda Allah’a güvenmekten başka çare yoktu. Bu durumda Hz. Peygamber, sırf Allah rızası için düşmandan kaçmayarak sabırla savaşanlara müjdeler veriyordu.

Hz. Âişe’nin kendisine atılan çirkin iftira karşısında yaşadıkları da insanın başına gelebilecek olumsuzluklara örnek olarak verilebilir. Bu durum karşısında Allah’ın ayetlerini bekleyerek sabretmiş ve şöyle demiştir: “Vallahi aramızdaki durumu, Yusuf’un babası Yakub’un (o sıkıntı içinde) söylediği şu sözden (daha güzel) anlatan başka bir örnek bulamıyorum. O şöyle demişti: “Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.” (Yûsuf, 12/18)” Gerçekten de Allah Hz. Âişe’nin temiz olduğunu bildiren ayetleri göndermekle ona en büyük yardımı yapmıştı. (Hadislerle İslam 3, 2013: 210).

Görüldüğü üzere Kur’an’da ve Hz. Peygamber’in hayatında sabır çok geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Sabır, hayatın her alanında rehber edinilmesi gereken vazgeçilmez bir erdemdir. “Allah’a kulluk etmede, emirlerine uyup yasaklarından sakınmada ve nefsin isteklerine karşı direnmede hep sabrı ilke gerekir.” (Hadislerle İslam 3, 2013: 212).

Sabrın Anlam Bağ: İlgili Kavram ve Tutumlar²

Bu bölümde sabrın anlam bağını oluşturduğu düşünülen kavram ve tutumlar ele alınmıştır. Kavramsal çerçeveden hareketle, günlük hayatta kul-

2 Bu kavramların açıklanmasında *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*’nden faydalanılmıştır.

lanılan “sabır” kavramının tek başına anlaşılamayacağını belirtmek gerekir. Aşağıda ele alınan tutum ve kavramlar bu makalenin sınırları içerisinde bir örnek olarak düşünülmelidir. Aksi halde sabrı anlama çabasının çerçevesi daraltılmış olur. İnsanların *sabır* ile ilgili soruları devam ederken, insana dair her tutum ve davranışa işaret eden diğer kavramları da yeniden okumak ve yeni anlam bağları oluşturmanın imkânını fark etmek gerektiği düşünülmektedir.

Musibet

İnsanın başına gelen olumsuz ve kötü şeyleri ifade eden musibet kavramı Kur’an’da “Başınıza gelen musibetler kendi işledikleriniz yüzündendir. Allah çoğunu affeder.” (Şûrâ, 42/30) ayetinde belirtildiği gibi insandan kaynaklanabildiği gibi, insanın özgür iradesine bağlı olmayan deprem, sel gibi doğal afetlere de işaret eder. İnsanın musibetler karşısında sergilediği tutum ise sabır ile doğrudan ilişkilidir.

Nusret

Nusret, Allah’ın insana yardımı anlamındadır. Allah’ın akıl ve vahiyle insanı desteklemesi ona yardım etmesinin belirgin bir özelliğidir. Kur’an’daki anlatılara bakılacak olursa, Allah’ın insana yardım etmesinin, insanın yardımını alma konusundaki ısrarlı çabalarıyla doğrusal ilişkisi kurulabilir: “Allah’a yardım ederseniz O da size yardım eder” (Muhammed, 47/7) ayetinde öne sürülen yardım antlaşmasında, insanın Allah’a yardım konusunu anlaması ve bu konudaki gayreti ön planda gözükmektedir. Sabır kavramı da bu konunun anlaşılmasına katkı sağlayacak ahlaki sorumluluklardan biri olarak düşünülebilir.

Şükür

İnsanın Allah’a karşı sorumluluk bilincini anlatan tutumlardan birisi de şükürdür: Allah’ı şükre konu olan her tür iyiliğin kaynağı olarak görmekle O’na olan derin bağlılığı, saygıyı ve minnettarlığı sunma tutumudur. Kur’an’da karşıtı olan nankörlük ile birlikte çokça ifade edilen şükür, insanın kendi yerini belirlemesi açısından önemli bir ölçüttür: “Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur, kim de nankörlük ederse Rabbimin bu şükre ihtiyacı yoktur” (Neml, 27/40) ayetinde insanın Allah karşısındaki konumu net bir şekilde ortaya konulmuştur. İnsan için daha çok genişlik anlarının sına-

ması gibi gözüken şükürün yerini darlık anlarında sabır alabilir. Bu anlamda yukarıda ifade edildiği gibi sabır imanın yarısı iken diğer yarısının da şükür olduğu ifade edilmiştir. Kendisine verilen nimetlerin Allah'tan olduğunun idrakine varamayan insanın, bu nimetlerin yokluğuyla sınanırken sabır göstermesi beklenemez. Bu bağlamda düşünüldüğünde şükür ile sabrın aynı kavram ailesinden olduğu söylenebilir.

Umut

Umut, sabrı gerçekleştiren bir tutum olarak karşımıza çıkar. Nitekim sabredilmesi gereken durumlarla karşılaşıldığında umudu kaybetmemek mümin kulun görevleri arasındadır. Allahın rahmetinden umut kesilmemesi kesin bir ifadeyle insana yüklenen bir sorumluluktur (Zümer, 39/53). Umut insana dayanma gücü verir, motivasyon sağlar, hayatını anlamlı kılar. İnsanın insan olarak eksikliğini, zaafını ve bunun karşısında Allah'ın büyüklüğünü ve rahmetini hatırlatır. Bu bakımdan umut etmek sabrın anlam sahasına girer.

Hayır ve Şer

İnsanlar başlarına gelen işlere hayır ve şer anlamlarını yüklerler. Bu başlarına gelen işlerin onlar üzerindeki etkileri sebebiyledir. Ancak Kuranikerim bu konuda insanlara rehberlik etmiş ve hayrın da şerrin de Allah'tan geldiği bilgisini vererek olaylar karşısında nasıl bir tutum takınılması gerekliliğiyle ilgili yönlendirmeler yapmıştır: “Hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için hayır, hoşunuza giden bir şey de sizin için şer olabilir. Allah bilir siz bilmezsiniz” (Bakara, 2/216), “Olur ki sizin hoşunuza gitmeyen bir şeyde Allah birçok hayırlar murat etmiş olur” (Nisâ', 4/19) ayetlerinde bu yönlendirmeyi görmek mümkündür: özellikle hoş olmayan işlerin gerçeğini anlama veya kabullenme konusunda sabır göstermek bir erdemdir. Görüldüğü gibi bu kavramlar da sabrın anlam sahasına dâhil olabilir.

Tövbe

Kişinin işlediği kabahatin farkına varıp bundan pişman olması ve bir daha o kabahati işlememeye söz vermesidir. Allah ile kul arasındaki en özel ilişki biçimlerinden biridir. Zira kişi kendinden bile saklamak isteyeceği kabahatini Allah'a arz etmek ve dolayısıyla onunla yüzleşmek üzere bir irade ortaya

koyuyor demektir. Allah tövbeleri çokça kabul eder (*et-Tevvâb*). Bu bilinçte olan insan Allah'ın kabulüne mazhar olacağını ümit etmekten geri duramaz ve O'na sığınmayı ister. Kur'an'da günah işlemeye yanaşmamak kadar işlenen günahlardan tövbe etmek teşvik edilmiştir. Allah tövbe edenleri sever. Tövbenin sabrın anlam çerçevesiyle yakın ilgisi buradan kaynaklanmaktadır. Sabredemeyen kulların da tövbe kanalları her zaman açıktır.

Dua

Bilindiği gibi İslam'da dua "ibadetin özü" olarak nitelendirilmiştir. Bu durum, duanın insanın Allah ile olan iletişimindeki ve O'na karşı gerçekleştirmek durumunda olduğu sorumluluklarındaki temel faktör olması yönüyle açıklanabilir. İnsanın eylemlerini tüm benliğiyle Allah'a yönelerek ve O'nu hissederek yapması duayı anlatır. Duanın içerisinde ümit vardır, sabır vardır, güven vardır, teslimiyet vardır. Bu anlamada Fatiha suresi örneğinde mümin bireyin Allah'a nasıl dua edeceği öğretilmiştir. Dua insanı hayata motive eden içsel bir deneyimdir. Duada sabırlı olmak da bu deneyimin bir parçasıdır.

Teslimiyet

Tam bir inanmadır. Allah'ın Allah olduğunu kendinin de onun yarattığı varlıklardan biri olduğunu bütün gerçekliğiyle kabul etmektir. Hayalleri ufuklardan aşan ama duyularıyla sınırlı hareket eden bir varlık olduğunun her daim bilincinde olmaktır. Yalnızca Allah'tan istemek konusunda şüphesiz ve kesintisiz bir hali en azından dilemektir. Olan ile olmayan arasında, üzüntü ile sevinç arasında, varlık ile yokluk arasında bir derece farkı görmemeye ve her şeyin olması gerektiği gibi, olması gerektiği zaman ve olması gerektiği biçimde oluyor olduğunu kabullenmeye istekli olmak demektir. Teslimiyet, sabır tutumunun ikiz kardeşi olarak düşünülmesi gereken önemli bir tutumdur.

Tevekkül

Allah'a dayanmak, güvenmek ve birey olarak üstlenilen sorumlulukların yerine getirilmesinden sonra her ne olacaksa onu rıza ile kabullenmek demektir. Allah vekildir. Kendisini bu şekilde anlatmıştır. İnsanlardan da bunun idrakine vararak hareket etmelerini beklemektedir. İnsan çabasını ne kadar takdir ediyorsa (Necm, 53/39), bu çabaların tevekkülle icra edilmesini de aynı

derecede öğütlemektedir (Âl-i İmrân, 3/160). Tevekkül de sabrın anlam sahasına giren bir tutumdur.

Sabrın Anlaşılmasına Yönelik Öğrenci Çalışmalarından Örnekler

Giriş kısmında sabrın anlaşılmasına yönelik öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilen bir çalışmadan söz edilmişti. Bu çalışma *Ayet ve Hadislerle Çalışma Yöntemleri* dersinde gerçekleştirilmiştir. Bu dersin amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretmen adaylarına, öğretim gerçekleştirdikleri seviyeye uygun olarak ayetlerden ve hadislerden faydalanmanın yanı sıra bizzat ayet ve hadisleri öğretime konu edebilmenin yollarını öğretmektir.³ Burada ikili bir yeterlikten söz edilmektedir:

1. Öğretmen adayı, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ana konularını ve Kur'an yorum bilimini, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi açısından tanıyacaktır. Aynı şekilde Hz. Muhammed'in hayatı ve sözlerini ve bunların anlaşılma biçimleri ve yaklaşımlarını, insanın kendisi, çevresi ve din ile ilişkisine dair hadis metinlerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi açısından tanıyacaktır. Dolayısıyla her seviyeye uygun materyali belirleyebilecektir.
2. İkinci olarak, belirlemiş olduğu uygun materyalin, uygun yöneme bağlı tekniklerle öğretimini gerçekleştirecektir.

Bu ikili ayırımdan şu anlaşılmaktadır:

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adayları dersin öğrenme alanlarıyla ilgili yeterli bilgi sahibi olmanın yanı sıra, bu bilgiyi öğretime hazır hale getirmenin yollarını da bileceklerdir. Bu bakımdan, bu ders boyunca ilgili alan derslerine (Tefsir, Siyer, Hadis gibi) atıfta bulunulmuş ve öğretmen adaylarının alan yeterliği açısından hangi noktada olduklarını görmeleri de sağlanmıştır.

Derste, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde öğretilen tutumlardan biri olan *sabır* üzerinde durulurken, ilk olarak ilköğretim müfredatı içerisinde nasıl yer aldığı araştırılmıştır. İlgili ders kitapları incelenmiştir. 6. sınıfta bu tutumun öğretiminde Eyüp peygamberin bir “model” olarak anlatıldığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarına Eyüp peygamber ile ilgili ne bildikleri

3 Ayet ve hadislerle çalışma ile ilgili olarak bkz. *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi İlkokul 4. Sınıf*, ed. Cemal Tosun, Mizrap Polat, Pegem Akademi, Ankara 2013.

sorulduğunda ise genel olarak onun başına gelenler karşısında takındığı sabırlı tutumundan dolayı Allah'ın sabır misali olarak insanlara örnek gösterdiği bir peygamber olduğu bilgisi ortaya çıkmıştır. Hangi durumlar karşısında ne gibi sabırlı tutumlar sergilediği ile ilgili ayrıntılı olarak Eyüp peygamberin hikâyesini anlatan öğretmen adaylarına, bu bilgiyi nereden öğrendikleri sorulmuştur. Çoğunlukla Kur'an'dan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu durumda Kur'an'ın bütününden Eyüp peygamber ile ilgili bilgileri öğrenmeleri konusunda ödevlendirilmişlerdir. Ortaya çıkan sonuç her birini şaşırtmıştır. Çünkü anlattıkları hikâyenin detaylarını Kur'an'da bulamadıklarını görmüşlerdir. Eyüp peygamberin isminin zikredildiği ayetler (Sad, 38/41-44; Enbiya, 21/83-84; En'am, 6/84-86) dışında, kendilerinin anlattığı hikâyeler Kur'an'da yer almamaktadır. Peki, bunca ayrıntı nereden kaynaklanmaktadır? Araştırmalarının bu aşamasında tefsirlerin ve peygamberler tarihi tarzı kitapların bu ayrıntılardan önemli bir kısmına işaret ettiğini tespit etmişlerdir. Ancak araştırma bununla da kalmamıştır. Peki, tefsirler ve peygamberler tarihi kitapları nereye dayanmaktadır. İşte burada öğretmen adaylarını asıl şaşırtan durum ortaya çıkmıştır: bütün bu anlatılan ayrıntılar Kitabı Mukaddes'in *Eyub* (Kitabı Mukaddes, 1993:500-539) bölümünde yer almaktadır. Bu bölümü okuyan ve inceleyen öğrenciler, hikâyenin nasıl İslami anlayışa adapte edildiğini de görmek ile beraber, bütün olarak *Eyub* bölümünü okumuş olmalarının yukarıda ifade edilen kavramsal çerçeveyi görmek bakımından faydalı olduğunu belirtmişlerdir.

Kitabı Mukaddes'teki anlatıya göre şeytan başrolde ve sürekli Eyüp Peygamberin imtihanını zorlaştırmak üzere çalışmaktadır. Hz. Eyüp Allah'ın seçkin kullarından biri olarak anılmaktadır. O vakte kadar olumsuz hiçbir şeyle sınanmamış iken Allah'ın takdiri ile sevdiği ve sahip olduğu şeyler birbiri ardına elinden alınarak büyük bir imtihana tabi tutulmuştur. Eski Ahitteki anlatı boyunca Eyüp Peygamber'in yalnızca Allah'ı muhatap aldığı ve yaşadığı her şeyi Allah'a arz ettiği görülmektedir. En dikkat çeken noktalardan birisi Hz. Eyüp'ün bir günah işlemediği ve Allah'ın bu tarz imtihanları muhakkak bir günah işlenmesi sebebiyle vermediği konusundaki inancını koruması olmuştur. Zira onun anlayışına göre Allah'tan iyilik nasıl kabul edilirse, kötülük de aynı şekilde kabul edilmelidir. O Allah'tır. Dilediğini yapar. Ancak yine bu süreçte kendini kırılmış ve incinmiş hissettiği ve Allah'ın sahipliğini aradığı görülmektedir. Allah'ın kendisini yalnız bırakmayacağından o kadar emin ki, ama arkadaşları ve karısı sürekli onun kendisini terk ettiğini söylemektedirler. Bu durumda Hz. Eyüp kederlenmekte ve sitem etmektedir.

Ayrıca bu işlerin neden böyle yürüdüğünü anlamaya çalışmakta ve sorular sormaktadır. Onun bu anlama çabasını oluşturan sorularını anlayamayan arkadaşları, onu bilmezlikle suçlamaktadırlar. O da onlara çok manidar bir şekilde kendisinin de onların bildiklerini bildiğini, hatta bunların kendi değil de onların başına gelmiş olsaydı kendisinin de onlara onların kendisine söylediklerini söyleyeceğini etmektedir. Onları “yorgunluk veren teselliler” (Kitabı Mukaddes, 1993:513) olarak görmektedir. Çünkü ne yaşadığı ve ne hissettiği konusunda onlardan bir duygudaşlık görmemekte ve arkadaşlarına “keşke siz büsbütün sussanız!” demektedir. (Kitabı Mukaddes, 1993:510)

Öğrencilerin Eski Ahitten okudukları pasajlar onlar üzerinde etkili olmuş ve Hz. Eyüp’ün sabır konusunda göstermiş olduğu tavır ve tutumları anlama konusunda onlara yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Aşağıda öğrencilerin bu konuyla ilgili olarak kendi yazdıkları metinler kendi izinleri çerçevesinde üzerlerinde hiçbir yorum yapılmadan aynen nakledilmiştir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki aşağıdaki alıntılar her bir öğrencinin anlam dünyasını, meselelere bakışını dolayısıyla dünya görüşünü ortaya koymak bakımından ayrıca değerlidir. Bu bağlamda aşağıdaki alıntılarda dikkati çeken husus, öğrencilerin Eyüp peygamber ile ilgili yazarken *isyan* kavramını kullanması olmuştur. Oysa okudukları metin (Kitabı Mukaddes, 1993:500–539) incelendiğinde bu kavrama rastlanmamıştır. Bu kavramın günlük kullanımındaki genel algıyı ifade etmesi bakımından aşağıdaki alıntılarda ortaya çıkan yansıması önemli bulunmuştur.

Öğrenci Metinleri

“...İnsan hayat boyu hem içten hem de dıştan gelen düşünce boyutlarıyla mücadele içerisinde. Değişik zamanlarda değişik düşüncelere kapılır. Çok yönlü düşüncelerdir bunlar. Önemli olan başa gelen her olayda, her bocalamada bir doğru yol bulabilmektir. Eyyub’un sıkıntılarını ifade edişi de bu düşüncelerin tezahürüdür. Eyyub çeşitli açılardan kendini ifade etmiştir. Yanılgılar içine düşmüş fakat sonunda tövbe ile doğruya ulaşmış, hatasını, isyanını belirtmiştir. Aslında her isyanda bir ümit vardır. Eyyub’un isyanında da bir ümit vardır. İsyanın içinde anlamamız gerekenler vardır. Her isyan bir çabanın, gayretin, umudun göstergesi olabilir. İsyân inkâr olarak algılanmamalıdır. Belirli

çerçeve de isyan, bir başvuru halini arz ediş şeklindedir. Tevrat'ta ve Kur'an-ı Kerim'deki ayetlere baktığımızda duanın önemini ve karşılığını görüyoruz. Bir insan, beşer olan peygamberin Rab'ba başvurusu, halini arz edişi, tövbesi, çaresiz kaldığını belirtişi, yaratıcı güce sonsuz güveni belirtilir. Sonuçta insan, hayatta çok çok iyi durumdayken, koşullar birden değişip perişan bir duruma düşebilir. Birçok değişik düşüncelere kapılıp, isyan edip, değişik arayışlara girebilir. Ama neticede hatalarından arınıp, tövbe edip dua ettikten sonra Rab insana kaybettiğinin, belki de daha üstünü insana verecektir.”

“...Sabıryla tanınan ve Kur'an'da da böyle tabir edilen Eyyub (a.s)'ın yaşadığı sabır dikkat çekicidir. Biz sabrı hiçbir şey demeden beklemek olarak biliriz ama o öyle şeyler yaşıyor ki ilk bakışta “bu nasıl sabır!” demek geliyor insanın içinden. Ama Eyyub'un yaptığı bir isyan değil sorgulamaydı. İsyan gibi görünen konuşmalarının arkasında hep Allah'tan ümidini kesmeyen ne olursa olsun ondan dileyen bir insan resmi var orda. Aslında bu çok doğal olan insani bir tavidir. O bir peygamber de olsa en nihayetinde insandır. Allah, şeytan her kendisine geldiğinde ve Eyyub (a.s) şikâyet ettiğinde ona olan güvenini ifade etmektedir. Çünkü Allah biliyor ki bir insan her ne kadar Allah'a “bu cefayı bana niye verdin?” diye sorsa da yaptığı bir yanlış varsa tövbe edip kendisine dönecektir. Nitekim Eyyub da bunu yapmıştır. Kuran da Hz. Muhammed (s.a.v)'e Eyyub peygamberin hatırlatılmasının en önemli sebebi onun müthiş bir örnek olmasıdır şüphesiz. Allah bunu bütün kullarının bilmesini istiyor. Şu açıdan bakarsak Eyyub'un sabrı “bir insan sabrı” olarak önemlidir. Dönemeçleriyle, sorgulamasıyla bu bir insan sabrıdır. “İnsan halidir”...”

“Tevrat'a göre önceleri zengin, varlıklı ve itibarlı bir hayat süren Eyüp Peygamber Allah tarafından sınanmaktadır. Başlarda eşi, çocukları ve mal varlığı elinden alınan Eyüp “Rab'tan iyilik kabul edelim de kötülük kabul etmeyelim mi?” diyerek teslimiyetini ortaya koymuştur ve Allah'tan geleni kabullenmiştir. Fa-

kat sağlığı da elinden alınıp, diğer insanlar tarafından alay konusu olunca Allah'ın bunu kendisine neden yaptığını sorgulamaya başlamıştır. Günler geçtikçe ve tahammülü azaldıkça isyan etmeye başlamış ve yaşadıklarına bir anlam verememiştir. Eyûp'a göre Allah neyi öğretmeye çalışmaktadır: "Rab önünde insan nasıl haklı çıkabilir? Eğer onunla çekişmek isterse, O'na cevap veremez, binde birine... Eğer kuvvet ise (göstermeye çalıştığı) işte kuvvetlidir! Eğer adalet ise, O der ki: "Kim beni mahkemeye çağırır?" Bu sırada Eyûp'un bu tavrını eleştiren ve Allah'tan gelene sabretmesini, Allah'tan ümidini kesmemesini tavsiye eden arkadaşlarına "Ben de bunları bilirim, canımın yerinde sizin canınız olsaydı size karşı ben de sözler dizebilirdim..." diyerek kendisini ancak O'nun gibi olanların anlayabileceğinin işaretini veriyordu. Eyûp'a göre Rab'ın verdiği kabullenmek O'ndan ümidi kesmekti. O'nun Allah anlayışından dolayıdır ki, Allah'tan gelenleri sorguluyor, anlamaya çalışıyor ve O'ndan ümidi kesmiyordu. Arkadaşlarına göre Eyûp yanlış bir hayat yaşadığı için Allah tarafından cezalandırılmıştı: "Çünkü kendi kardeşinden sebepsiz rehin aldın, çıplakların bile esvabını soydun, yorguna su içirmedin ve aç olandan ekmeği esirgedin, dul kadınları eli boş gönderdin...bundan ötürü senin her yanında tuzaklar var... eğer haksızlığı çadırlarından uzaklaştırırsan...ve kendi yüzünü Allah'a kaldırırsan, o zaman ışık senin yolların üzerine parlar." Fakat Eyûp'a göre o salih bir kuldu ve bunları hak edecek bir şey yapmamıştı: "Ben sıkıntıda olan için ağlamaz mıydım, yoksul olan için kederlenmez miydim, ben iyilik beklerken kötülük geldi, ben ışık umarken karanlık geldi... eğer servetim çoktur diye elim çok kazandı diye sevindimse; eğer ışıldarken güneşe yahut parıltısı içinde yürürken aya baktım da yüreğim gizlice aldandı ise, eğer benden nefret edenin helâkine sevindimse...Bu da mahkemeli bir cürüm olurdu. Çünkü yukarıda olan Allah'ı inkâr etmiş olurdu." Diyordu. O'nun asıl sorguladığı Tek olan canı ne isterse yapabilen ve hiç kimseye hesap vermeyip, tersine hesaba çeken Rab'a karşı ne yapabileceğiydi. O'nun karşısındaki acizliğinin farkında olduğu için O'ndan korkmaktaydı. Eyûp'un bu isyankâr tavrına karşı itirazlarına devam eden arkadaşları Rab'tan geleni "insan için doğru olan nedir? İnsan bilsin diye..."

olarak açıklamışlardı. Yani Eyûp, elindekilerin kıymetini bilmediği için Allah tarafından cezalandırılarak O'na öğretilmektedir. Fakat Eyûp bu duruma itiraz etmektedir. Eyûp'un bu arayışına cevap veren Rab "Kadir'in işini kötü gören onunla çekişir mi?" diyerek aslında sorgulamadan, anlamadan teslimiyet gösteren arkadaşlarına dikkat çekmektedir. Fakat Eyûp'u da "Hükümümü boşa mı çıkaracaksın? Haklı çıkarılacaksın diye beni mi suçlu çıkarıyorsun? Önceden bana veren kim ki, ona ödeyeyim? Bütün gökler altında ne varsa hepsi benimdir" diyerek uyarılmaktadır. Sonuçta Rab'ın takdirini bilgisizce kararttığını fark eden Eyûp tövbe eder ve Eyûp'un arkadaşlarını "Eyûp gibi benim için doğru olanı söylemediniz" diyerek uyaran Rab, Eyûp'ü de aldıklarının iki katı ile ödüllendirir. Aslında Eyûp peygamberin kıssasına baktığımızda sabrın bizim bildiğimiz gibi tamamen teslimiyet olmadığını görüyoruz ki, bu insanı çoğu zaman tembelliğe iter. Sabır hiçbir çaba göstermeden yaşananlara teslim olmak değil, işin sonunda kadere inanmaktır. Asıl davranış durumu değiştirmek için sonuna kadar uğraşıp elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra kabullenmektir. Eyûp peygamber, bu noktada Rab'dan ümidini kesmemiş, kendi sonunu sorgulamıştır. Her ne kadar sorgulama üslubu inkâr noktasına kayıyor gibi görünse de O, başından, değiştirilemeyecek olanı (Rabb'ı) kabullenmekle aslında sabrın ilk sınavını vermiş oluyordu. Allah'ın kişinin fitratına verdiği şeylerden ötürü onu sorumlu tutması beklenemez. Bu, Kuran'da anlatılan Allah anlayışıyla çelişmektedir. Bireyin sıkıntı anında isyan etmesi ve Allah'tan ümidini kesmeden, olanları sorgulaması fakat çözümü yine de Allah'tan beklemesi tabiidir. Üzerine ölü toprağı serpilmiş günümüz Müslümanlarının bu durumda olmasının en büyük sebebi, başlarına gelen sıkıntıyı Allah'tan bilip hiç sorgulamadan kabul etmeleri veya değiştirmek için çaba sarf etmemeleridir. Kur'an "İyiliği kendilerinden, kötülüğü ise Allah'tan bilirler" hitabıyla bahsettiği kişileri uyarılmaktadır. Bir peygamber bile olsa insan, aklına gelen ilk şeyi söylemek, düşünmeden konuşmak, ilk düşündüğünü uygulamak eğilimindedir ve insanın da kaldırabileceği bir sınırı vardır. Bu durum insanın fitratındandır. Bu yüzden ki Eyûp sonunda "Bundan ötürü anlamadığım şeyleri söyledim. Benden üstün olan bilmediğim şaşı-

lacak şeyleri... Bundan ötürü kendimi hor görmekteyim ve tövbe etmekteyim” diyerek pişmanlık duymuştur.”

“Eyyub peygamber bu kıssa’da isyan ediyor ancak bu isyan, inkâr noktasında bir isyan değildir. O Allah’ın bu cefaları ona niçin verdiğini anlamaya çalışıyor, bu sıkıntıyı kendisine neden verdiğini konusunda bir cevap bekliyor yani burada bir isyandan çok bir sorgulama var ama unutulmaması gereken önemli nokta; Allah’a inancı, O’na güvenişi hiç sona ermiyor. Bizim bu kıssa’dan çıkaracağımız sonuçlar şunlardır:

Hiçbir şey yokken bile Allah kulunun sabrını deneyebilir.

İnsanın insan olma sürecinde şeytana da ihtiyaç vardır.

Hiç kimse bir başkasının yaşadığı şeyi bilemez o yüzden uzaktan yargılamamak gerekir.

Eyyub peygamber hem olağanüstü sabır, hem de insan olmasının özelliklerini göstermiştir; bu bakımdan bizim için önemli bir örnektir.

Bir de unutmamak gerekir ki Pasif Sabır insanı tembelliğe sevk eder.”

Yukarıdaki alıntılar göz önünde bulundurularak, din dersi öğretmeni adayları olan öğrencilerin anlamlı bir öğrenme (Selçuk, Valk, 2012:445)⁴ ihtiyacı içerisinde oldukları düşünülmektedir. Öğrencilerinin neyi nasıl öğrendiklerini sorgulamalarına rehberlik ederek anlam oluşturmalarına yardımcı olması beklenen öğretmenlerin, öncelikle kendi öğrenmelerine böyle bir boyut kazandırmaları gerekmektedir. Din eğitimi öğretilen konular ile öğrencilerin yaşamları arasında anlamlı bağlantılar kurmak durumundadır. Bu anlamda iyi bir öğretim öğrencilerin kendi deneyimlerinden anlamlar çıkararak dönüştürmelerini sağlar.

4 Mualla Selçuk, John Valk, “Knowing self and Others: A Worldview Model for Religious Education in Turkey”, *Religious Education*, Routledge, Volume 107, Number 5, October-December 2012, ss.443-454.

Değerlendirme

Bu makalenin tartışmak istediği konu “herhangi bir kavramı veya tutumu daha iyi nasıl öğretebiliriz?” sorusunun yalnızca bir öğretim tekniği sorusu olmaması gerektiği üzerinedir. Öğretime konu olacak kavramların “anlam bağlarını” fark etmek, yeni “anlam bağları oluşturmak” üzerine gerçekleştirilecek içerik çalışmaları da daha iyi öğretebilmeyi işaret eder. Burada ve makale boyunca kullandığım “anlam bağları oluşturmak” ifadesi Brendan Hyde’ın “Weaving the threads of meaning: a characteristic of children’s spirituality and its implications for religious education” başlıklı çalışmasından ödünç alınmıştır. Hyde bu çalışmasında Avustralya bağlamında ilkökul öğrencilerinin manevi yaşamları konusunda empirik bir araştırma yapmış ve çeşitli seviyelerden öğrencilerle birebir görüşme yoluyla çocukların manevi yaşamlarının karakteristik unsurlarını tartışmıştır. Bu yöntemle oluşturmak istenen şey tecrübe ve kişisel yaklaşımlarının anlama biçimlerine ve yeni anlamlar oluşturma faaliyetlerine etkisini takip edebilmektir. Bu uygulamada çocuklara çeşitli resimler göstererek bazı dini kavramlar hakkında ne bildikleri araştırılmış ve ortaya çıkan sonuca göre de çocukların zaten sahip oldukları bilgilere ve yaşam tecrübelerine dayalı olarak kullandıkları kelime ve kavramlarla açıklamalar yaptıkları görülmüştür. Örneğin Danny’ye göre “eğer bir insan resim yapmaktan hoşlanıyorsa, cennetin onun için istediği her şeyi resmedebileceği bir yer olabileceği” anlamına gelmektedir (Hyde, 2008: 239). Alicia ise 13 yaşında bir kızın hikâyesini anlatan bir kitap okuduğunu ve hikâyede anlatılan kızın öldüğü zaman cennette melek akademisine gittiğini söylemektedir. Alicia okuduğu bu bilim-kurgu romanına dayanarak cennetin bir melek akademisi olduğuna inanmaktadır (Hyde, 2008: 239, 241). Hyde bu ve benzeri örneklerden insanların anlamalarını kendi varoluşlarının belirlediğini ifade etmektedir. Bu durumu bireylerin sosyal, tarihsel ve kültürel bağlamlarından aldıkları anlamlardan oluşan bir “anlam ufku” olarak ifade etmektedir (Hyde, 2008: 241vd).

Değerlendirme kısmında bu makaleye özel olarak atıfta bulunmamın en önemli sebebi şu soruları sormama zemin hazırlamaktı:

Her seviyeden bireye din eğitimi verirken acaba o bireylerin bizimle karşılaşmadan önceki anlam dünyalarını bilme konusunda yeterince çaba harcıyor muyuz? Eğer bunu bilmeye değer görmüyorsak yeni anlam bağları oluşturmalarına nasıl rehberlik edebiliriz? Örgün ve yaygın din eğitimi hizmeti verenlerin kendi anlam bağlarını oluşturma süreçlerini sürekli ve yeniden gözden geçirmeleri gerekmez mi? Din eğitimcilerinin, derin ve hayata dokunan

tartışmalar başlatmak ve bireyin yaşam becerilerini geliştirmek için bireylerin kendi yaşam öykülerini ve anlam dünyalarını başlangıç noktası yapmasının zamanı gelmedi mi?

Kaynaklar

- *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi İlkokul 4. Sınıf*, ed. Cemal Tosun, Mizrap Polat, Pegem Akademi, Ankara 2013.
- Gözeler, Esra, *Samî Dinî Geleneğinde Salât, Savm ve Zekât Kavramlarının Semantik İncelemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.
- *Hadislerle İslam: Hadislerin Hadislerle Yorumu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 2013.
- Hyde, Brendan, “Weaving the threads of meaning: a characteristic of children’s spirituality and its implications for religious education”, *British Journal of Religious Education* 30:3 (2008), 235-254.
- Çağrııcı, Mustafa, “Sabır”, *DİA* 35, İstanbul 2008, ss. 337-339.
- el-İsfahani Râğıb, *Müfredât Kur’an Kavramları Sözlüğü*, çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul 2007.
- *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, ed. Mualla Selçuk ve diğerleri, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara 2013.
- *Kitabı Mukaddes*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1993.
- Selçuk, Mualla John Valk, “Knowing self and Others: A Worldview Model for Religious Education in Turkey”, *Religious Education*, Routledge, Volume 107, Number 5, October-December 2012, ss.443-454.